

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування
НАПН України та МОН України
Науково-дослідна лабораторія «Педагогічне краєзнавство Черкащини»
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Національна академія педагогічних наук України
Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки
Інститут педагогіки НАПН України
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського
Рівненський державний гуманітарний університет
Регіональний комплексний Науково-методичний центр інноваційних
технологій освітнього процесу РДГУ
Кафедра теорії і методики виховання
Херсонський державний університет
Кафедра педагогіки, психології й освітнього менеджменту
імені проф. Є. Петухова

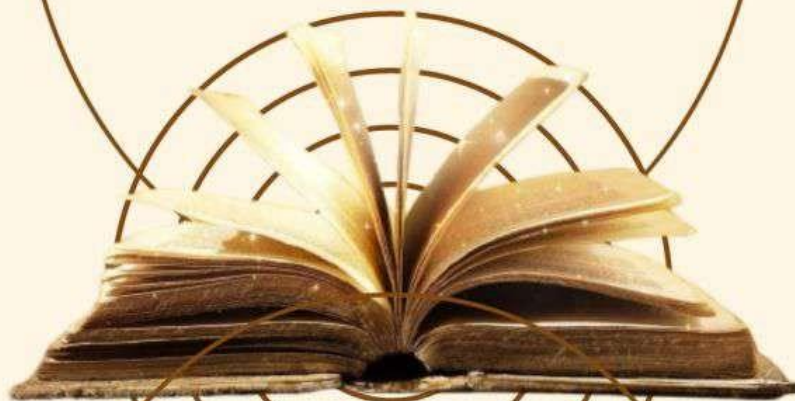

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Всеукраїнської науково-
практичної конференції

«ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО КРІЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ЯВИЩ ТА ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ»

21 листопада 2023 року

Умань 2023

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування
НАПН України та МОН України
Науково-дослідна лабораторія «Педагогічне краєзнавство Черкащини»
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

Національна академія педагогічних наук України
Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки

Інститут педагогіки НАПН України
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського

Рівненський державний гуманітарний університет
Регіональний комплексний Науково-методичний центр інноваційних технологій
освітнього процесу РДГУ
Кафедра теорії і методики виховання

Херсонський державний університет
Кафедра педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова

ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО КРИЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ЯВИЩ ТА ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Умань, 21 листопада 2023 р.)

Умань
2023

Редакційна колегія:

Кравченко О. О. (голова редколегії), доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Коляда Н. М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Левченко Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Рецензенти:

Петренко О. Б., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Кірдан О. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 7 від 29 листопада 2023 р.)*

Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ
П24 та процесів в Україні : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 21 листоп. 2023 р.) / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Ф-т соц. та психологічної освіти, Каф. соц. пед. та соц. роботи ; [редкол.: О. О. Кравченко (голов. редкол.), Н. М. Коляда, Н. В. Левченко ; рец.: О. Б. Петренко, О. Л. Кірдан]. – Київ : Компринт, 2023. – 150 с.

Збірник містить тези виступів учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогічне краєзнавство крізь призму історико-культурних явищ та процесів в Україні». Конференція відбулася в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини 21 листопада 2023 р.

УДК 37:908(477)(06)

Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст та стилістику публікацій несе автор.

ЗМІСТ

СУХОМЛИНСЬКА Ольга <i>МИХАЙЛО ГОРДІЄВСЬКИЙ –</i> <i>ОДЕСЬКИЙ ПРЕДСТАВНИК РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ</i>	8
ДІЧЕК Наталія <i>СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗГОРТАННЯ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ</i> <i>(ОСВІТНЬОЇ) РЕГІОНАЛІСТИКИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ</i>	10
КРАВЧЕНКО Оксана <i>НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ</i> <i>«ЖІНКИ В ІСТОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ</i>	14
КОЛЯДА Наталія <i>НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА:</i> <i>ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ</i>	16
КОЧУБЕЙ Тетяна <i>ВІХИ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ АКАДЕМІКА</i> <i>КУЗЯ ВОЛОДИМИРА ГРИГОРОВИЧА</i>	19
МІХНО Олександр <i>ОСВІТЯНИ-КРАЄЗНАВЦІ В ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОМУ БІОГРАФІЧНОМУ</i> <i>СЛОВНИКУ «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ»:</i> <i>КОСТЯНТИН ЗІНЬКІВСЬКИЙ (1873–1959)</i>	21
ЗУБКО Ольга <i>ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ</i> <i>ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ</i>	23
ТАРАНОВСЬКИЙ Петро <i>ДУХОВНО-МОРАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ</i> <i>ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ</i>	26
КАЛІНІЧЕНКО Тетяна <i>ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ І ЛЕКСИЧНИЙ, ЕКЛЕКТИЧНИЙ,</i> <i>ІНТЕГРОВАНІЙ, АУДИТИВНИЙ ПІДХОДИ У ЗВО</i>	28
МАТВІЙЧУК Оксана <i>ПОСТАТЬ МИХАЙЛА СІКОРСЬКОГО В ОНЛАЙН-ПРОЄКТІ</i> <i>«ПЕДАГОГІЧНИЙ КАЛЕНДАР»</i>	30

БОНДАРЕНКО Тетяна <i>ДО ПРОБЛЕМИ ПОНЯТТЄВОГО АПАРАТУ «ПЕДАГОГІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО»</i>	32
АЛАТИРЕНКО Мирослава <i>ТВОРЧІСТЬ (ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА І ДИТЯЧА) ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я І РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ПЕАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА (НА МАТЕРІАЛАХ РОБОТИ ПОЗАШКІЛЛЯ В УМОВАХ ВЗАЄМОДІЇ «ДІТИ-ПЕДАГОГІКА-ВІЙНА»)</i>	34
ХОДАК Тетяна <i>ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ П. П. БІЛЕЦЬКОГО – НОСЕНКА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ</i>	38
БОГУЦЬКА Альона <i>РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ САС ВАЛЕНТИНИ ІВАНІВНИ</i>	41
ЦШАН Тетяна <i>СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ КЛАСНОГО КЕРІВНИЦТВА</i>	44
МЕЛЕНИШИН Наталія <i>РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ «ДУХОВНА РЕСПУБЛІКА», СТВОРЕНОГО ДИРЕКТОРОМ БАЛТСЬКОЇ ШКОЛИ ПЕТРОМ ТКАЧЕМ, У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВ НА ПІВНОЧІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ</i>	47
ПОЛЮХОВИЧ Тетяна <i>НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА: 1950-2010-ті рр. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДІВ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ)</i>	51
ГОЛЯ Галина <i>ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У ЛУЦЬКОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УЧИЛИЩІ У 1940-1950-ті рр.</i>	53
ВАРИВОДА Юлія <i>МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	56
ГАСАНОВА Лейла, КРАВЧЕНКО Оксана <i>ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО- ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ</i>	58

МОРГАЙ Лілія <i>БІОГРАФІЧНА РОЗВІДКА ПРО НИКИФОРА ЯКОВИЧА ГРИГОРІЇВА (1883–1953 рр.)</i>	61
ПІДВАЛЬНА Юлія <i>ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ АНДРІЄВСЬКИЙ (1845–1902) – ПРОСВІТНИК, ПЕДАГОГ, ЖУРНАЛІСТ, КРАЄЗНАВЕЦЬ, АКТИВНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ</i>	65
ГОНЧАР Інна <i>ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ В СПАДЩИНІ ПРЕДСТАВНИКІВ ТЕОРІЇ ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ТА СУЧАСНИЙ ОСВІТИ</i>	68
МАТРОС Ольга <i>РОЛЬ ІВАНА ВАСИЛЬОВИЧА ЛУЧИЦЬКОГО У РОЗБУДОВІ НАРОДНОЇ ОСВІТИ</i>	71
РЕВНЮК Наталія <i>ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА</i>	74
ТКАЧУК Мирослава <i>ЗМІСТ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ 1905–1916 рр.</i>	77
ШЕВЧУК Оксана <i>АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ, ПИСЬМЕННИК, ПЕДАГОГ</i>	80
ФЕДОРОВ Михайло <i>КРАЄЗНАВСТВО У СИСТЕМІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ</i>	83
КОЛЯДА Тетяна <i>РОЗБУДОВА СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ У ХІХ СТОЛІТТІ</i>	86
МОТОРНА Марія <i>РОЗВИТОК СТУДЕНТСЬКОГО ВОЛОНТЕРСТВА ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА</i>	88

АВРАМЕНКО Богдан <i>ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ВОЛОДИМИРА ВЕРНАДСЬКОГО ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ У РЕФЛЕКСІЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ.....</i>	90
КІРДАН Олена, БАЗИК Юліана <i>ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНО СПРЯМОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЯК ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ</i>	92
ЮРЧЕНКО Віталій <i>ІСТОРИОГРАФІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЄВРЕЙСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ).....</i>	94
ГАВРИЛЕНКО Тетяна <i>ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1991–2001).....</i>	97
АЛБУЛ Ірина <i>ДОЛІ, ПОЄДНАНІ З ЧЕРКАЩИНОЮ: ВОЛОДИМИР НАУМЕНКО (1852–1919)</i>	101
БЕСПАЛЬКО Маргарита <i>РОЛЬ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ</i>	104
СУШИНСЬКА Олександра <i>ОСВІТА ІНВАЛІДІВ ЧЕРКАЩИНИ: ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЙ СЬОГОДЕННЯ</i>	107
ПОЛЄХІНА Вікторія <i>ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА</i>	111
ФЕДОТОВА Леся <i>РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА У СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ</i>	113
БАЛДИНЮК Владлена <i>РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: НА ПРИКЛАДІ УМАНСЬКОЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «РАЗОМ»</i>	115
МОРГАЙ Лілія <i>ВИКЛАДАННЯ РІДНОЇ ІСТОРІЇ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ НИКИФОРА ЯКОВИЧА ГРИГОРІЙВА (1883–1953 pp.).....</i>	117

ТКАЧУК Лариса <i>НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА В АВТОРСЬКІЙ ШКОЛІ О. А. ЗАХАРЕНКА</i>	120
ТУРЧАНІКОВА Ольга <i>НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА ТЕРИТОРІЇ УМАНСЬКОЇ ГРОМАДИ ДІТЯМ, ПОСТРАЖДАЛИМ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ</i>	124
БАЛДИНЮК Олена <i>МОЛОДІЖНІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЧЕРКАЩИНИ</i>	126
РУДА Каріна <i>СИМПТОМИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ШЛЯХ ДО ОДУЖАННЯ</i>	129
ЛЮБЧЕНКО Інна, САЖІЄНКО Алла <i>РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ</i>	132
БОЙКО Ольга <i>ФУНКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В ЛІКНЕПАХ ЧЕРКАЩИНИ У 20 рр. ХХ ст.</i>	134
ВОВЧОК Оксана <i>КУЛЬТУРА ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК НАУКОВЕ ТА ФІЛОСОФСЬКЕ ПОНЯТТЯ</i>	136
ЗАХАРЧУК Юлія <i>ЗДОРОВ'Я ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН</i>	138
РОЄНКО Світлана, РОЄНКО Олександр <i>ІВАНІВСЬКА ГІМНАЗІЯ ПАЛАНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ УМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ</i>	142
ІСАЧЕНКО Вікторія <i>ПИТАННЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ПАВЛА ГНАТОВИЧА ЖИТЕЦЬКОГО</i>	144
РУДНИЦЬКА Тетяна <i>ІВАН БОГДАН (1927-2010) – УКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГ ТА ПРОСВІТНИК НА ЗАПОРІЖЖІ</i>	147

**БІОГРАФІЧНА РОЗВІДКА
ПРО НИКИФОРА ЯКОВИЧА ГРИГОРІЙВА (1883–1953 рр.)**

Никифор Якович Григорійв – видатний учитель, педагог, історик і громадський діяч України. Народився 9 лютого 1883 р. в с. Бурти Черкаського повіту на Київщині. У бідній родині сільського вчителя Якова Карповича Григорійва та дяківни Теодори (Федори) Тетеренчук він був тринадцятою дитиною. Однак за три роки десятеро сестер та братів, а також матір померли від хвороб: «1885 року по містечку Бурти прокотилася хвороба і протягом двох тижнів померло 8 моїх братів і сестер [2].

У 1894 р. Н. Григорійв закінчив школу у м. Буртах і вступив до сільськогосподарської школи в м. Городищі, що на Черкащині.

У лютому 1902 року Н. Григорійв приїхав до Києва в пошуках роботи. Живучи у свого товариша Федора Литвина, він познайомився із секретарем Київського сільськогосподарського товариства, економістом, демократом-народником Тихоном Івановичем Осадчим. Саме він відіграв велику роль у формуванні політичних поглядів Н. Григорійва. Завдячуючи спілкуванню з Т. Осадчим Н. Григорійв став переконаним матеріалістом, почав вивчати суспільствознавчі дисципліни, почав цікавитися політикою [2].

З 1902 по 1904 рр. Н. Григорійв був членом партії соціалістів-революціонерів, учасники якої встоювали інтереси українського селянства, боролися за поширення освіти серед народу.

У свій 21 рік Н. Григорійв зробив перший важливий, цілком свідомий вибір життєвого шляху – служити своєму народові через поширення освіти.

Свою педагогічну діяльність педагог розпочинає з 1904 р., саме тоді Н. Григорійв починає працювати у вищій початковій школі в невеличкому повітовому містечку Сквирі, що на Київщині. Працюючи у Сквирі, педагог стає одним із найулюбленіших учителів у школі, бо ніколи не перевантажував дітей. Потім педагог починає працювати у Бердичеві [1].

Саме Бердичівський період у діяльності педагога вважається найактивнішим у педагогічній діяльності Н. Григорійва. Наприкінці 1904 р. у Бердичеві він активно включається у «Київське Товариство грамотності» – це було єдине легальне товариство, де можна було вести українську пропаганду.

До Товариства приєдналася місцева інтелігенція. А загалом, це було об'єднання вчителів, діячів народної освіти, широкої громадськості, завданням яких було сприяти науковій й розробці педагогічних проблем, питань освіти й виховання підростаючих поколінь

9 лютого 1906 р. Н. Григорійва переїздить на інше місце працевлаштування, а саме у м. Літин, що на Поділлі. У Літині Н. Григорійв активно продовжує свою боротьбу за відновлення українського, саме це було

змістом його життя і відмовлятися від цього він не хотів, незважаючи ні на які погрози зі сторони влади. Працюючи у Літині, Н. Григоріїв разом із К. Томіліним відкривають філію Товариства грамотності та бібліотеку-читальню, бібліотеку однодумці заповнили українськими книгами [1].

Проживаючи у м. Літині, Н. Григоріїв записується на вчительські курси у Києві. Метою курсів було викладання у школах таких предметів як українська мова та історія. Дані ведення цих предметів у школах пройшли досить добре без компромісів. Було створено спеціальну комісію про перехід до навчання в початкових школах українською мовою.

У 1907 р. «за неспокійну і підозрілу поведінку» Н. Григоріїв був переведений у двокласну школу до м. Кам'янця-Подільського. Будучи в Кам'янці, педагог не залишає свої справи і продовжує таємно читати українською мовою публічні лекції на соціально-політичні, історичні, літературні та національні теми в Пушкінському Народному домі та інших культурно-освітніх установах. Педагог починає викладати у школі російську мову та історію, також читає на 2-річних педагогічних курсах та в комерційній школі – всесвітню і російську історію, а на літніх курсах для вчителів – педагогіку та методику навчання рідної мови [3].

Н. Григоріїв декілька років викладав на літніх курсах педагогіку і методику навчання рідної мови для народних учителів. Під час занять він обговорював необхідність навчання дітей рідної мови. На курсах педагог мав нагоду не лише спостерігати загальне революційне піднесення, а й легко використовувати його для національної пропаганди.

У 1907 р. Н. Григоріїв був запрошений на організаційні збори товариства «Просвіта».

У 1909 – 1910 роках Н. Григоріїв пише свою відому роботу «Мораль (Природа, зміст, історія та її норми)», а через два роки ця праця виходить у «Благодійному товаристві дешевих і корисних книжок» у Петрограді.

У 1910 р. в Кам'янці Н. Григоріїв очолює місцевий нелегальний гурток Товариства українських поступовців (ТУП) [2, 4].

Під час Першої світової війни Н. Григоріїв потрапляє на службу до російського війська, як він сам говорив «із твердим наміром саботувати, готувати революцію». Перебуваючи в армії з серпня 1915 по лютий 1917 рр., він не полишив своєї науково-просвітницької діяльності.

У 1915 р. педагог стає одним із керівників Товариства українських поступовців, делегатом кількох з'їздів ТУПа в Києві.

Не обійшов увагою Н. Григоріїв революцію 1917 – 1921 рр., про яку педагог багато написав, зокрема праці «Якої республіки треба бідним людям» (1917 р.); «Хто ми і що нам робити» (1917 р.); «Фатальна помилка революції» (1921 р.); «Революція і після неї» (1923 р.); «Українська боротьба за державу в роках 1917–1921 рр. Чому українці не вдержали своєї держави» (1934 р.).

У 1917 р. педагог працював над проблемою українізації війська. Входить до «Товариства імені Павла Полуботка», очолюваного М. Міхновським, де опікувався питанням культурно-освітньої роботи серед вояків. Для

підвищення освітнього рівня вояків та пробудження їхньої національної свідомості в 1918 р. Н. Григоріїв видає книгу «Історія України в народних думках та піснях», яку досить швидко розповсюджено. У цей час педагог пише у праці «Спогади руїтника. Як ми руйнували тюрму народів, а як будувати свою хату (1938)».

Найважливішим досягненням цього періоду є формування Н. Григорієва як фахівця педагога, який не залишається осторонь проблем становлення національної освіти та ролі національно-педагогічного компонента у вихованні підростаючого покоління [2, 4].

Перебуваючи на державних посадах і беручи активну участь у діяльності Української партії соціалістів-революціонерів, педагог пише ряд праць з історії Української революції. Після революційних подій були написані такі праці, як: «Якої республіки треба бідним людям?» (1917 р.); «Хто ми і що нам треба?» (1917 р.); «Історія України в народних думках та піснях» (1918 р.); «Українська боротьба за державу в роки 1917 – 20. Чому українці не вдержали своєї держави?» (1934 р.); «Фатальна помилка революції» (1921 р.); «Спогади «Руїтника» про те, як ми руйнували тюрму народів, а будували свою хату» (1934 р.);

Наступним у науково-педагогічній діяльності Н. Григорієва є період з 1918 р. до 1920 р. – становлення педагога як політичного і державного діяча, Н. Григоріїв очолював Міністерство освіти УНР. Очолюючи міністерство освіти УНР, Н. Григоріїв прийняв низку важливих адміністративних рішень (українізація освіти, друк шкільних підручників та ін.), котрі сприяли становленню національної освіти щойно проголошеної Української Народної Республіки. Найважливішим досягненням педагога у цей період є видання документа – «Школа на Україні» 19 серпня 1919 р., за яким у школах передбачалося викладання освітніх предметів українською мовою [2, 4].

25 січня 1918 р. Н. Григорієва призначають міністром народної освіти в кабінеті В. Голубовича. Під час перебування на цій посаді Н. Григоріїв запроваджує обов'язкове викладання в школах українською мовою (1 липня 1919 р.), видає постанову від 1 серпня 1919 р. про відкриття нових змішаних вищих початкових шкіл у 39 населених пунктах України.

Улітку 1920 р. Н. Григоріїв стає заступником голови місцевого «Господарського союзу». У листопаді 1920 р. Никифір Якович Григоріїв разом із дружиною Ганною Петрівною та дев'ятирічним сином Мирославом назавжди покинули українську землю і переїхали до Польщі.

З 1921 р. Н. Григоріїв перебував в еміграції в Чехословаччині, а у 1921 р. переїхав у Чехію. Там педагог продовжує писати свої праці виключно про український народ, багато з яких друкувалися як окремі книги та брошури значними накладками на політичні та соціологічні теми. Н. Григоріїв стає одним із засновників та керівників низки громадських, наукових і освітньо-культурницьких фондів української еміграції, зокрема Українського громадського комітету, Українського соціологічного інституту, Української господарської академії, Українського робітничого університету [2].

Серед політичних праць, написаних педагогом, – «Фатальна помилка революції» (1921 р.), «Народна влада на Україні» (1920 р.), «Громадське господарство» (1923 р.), «Визволення всіх трудящих» (1923 р.), «Етика і соціалізм» (1923 р.), Коротка історія земель Чехословацької республіки (1923 р.), «Партія всіх працюючих» (1923 р.), «Революція і після неї» (1923 р.), «Способи заведення соціалістичного ладу» (1923 р.), «Соціалізм, хамство і правовий лад» (1923 р.).

Під керівництвом Н. Григорієва 10 лютого 1922 року був заснований часопис «Нова Україна», який став одним із провідних українських періодичних видань Чехословаччини серед періодичних видань, а також одним із головних часописів усієї української політичної еміграції в Європі [2].

Вагоме значення відіграв Н. Григорієв і у створенні Українського соціологічного інституту (Український інститут громадознавства), який був заснований у Празі 1 листопада 1924 р. Педагог очолював відділ народознавства, кабінет села, керував політичним семінаром, який користувався великою популярністю.

У грудні 1929 року в житті Н. Григорієва сталася приємна подія. Йому було присуджено ступінь доктора соціології.

З 1938 р. Никифір Григорієв перебував у США.

Переїхавши до США, Н. Григорієв починає працювати в Українському робітничому союзі. У 1940 році Н. Григорієв отримав візу для перевезення родини. У 1948 році родина Н. Григорієва переїхала до Америки. У США Н. Григорієв займає посаду керівника українського відділу «Голосу Америки». Працюючи на радіостанції, Н. Григорієв одержав більшу можливість для відстоювання інтересів українського народу перед урядом США. Через ефіри «Голосу Америки» він готував ґрунт для майбутньої незалежності України навіть попри перешкоди режиму Сталіна.

Перебуваючи далеко від Батьківщини, педагог не забуває свій рідний край, свою землю, де народився, і у США очолює пресове бюро української культури.

Помер Никифір Якович Григорієв у 1953 році [2].

Отже, постать Никифора Яковича Григорієва належить до плеяди просвітників ХХ століття змушених емігрувати за кордон, щоб там, далеко за межами Батьківщини, дбати про долю українського народу. Він був освіченою та вихованою особистістю, водночас простою, доброю людиною, прикладом для своїх учнів. Як справжній учитель Н. Григорієв завжди проявляв інтерес до своїх учнів.

Саме еміграційний період життя Н. Григорієва був найпродуктивнішим. Він був позначений надзвичайно активною роботою у політичній, науковій та культурно-освітній сферах. Н. Григорієв був активним діячем Українського громадського комітету в Празі (заступник голови). Став одним із засновників і професором Української господарської академії в Подєбрадах, Українського високого університету імені М. Драгоманова, професором Робітничого

інституту, директором і професором Українського соціологічного інституту. Брав участь у фундації Українського видавничого фонду [3].

Перебуваючи в еміграції в Чехословаччині, а згодом і в США, Н. Григоріїв не залишався осторонь розвитку української наукової думки. Не менш активною була видавнича діяльність вченого. З-під його пера вийшов ряд наукових праць та публіцистичних статей, що стосувалися актуальних проблем українознавства. Окрім того, талановитим був Н. Григоріїв і в редакторській роботі. За його редагування вийшли номери часопису «Нової України» та різноманітних видавничих статей. У сфері громадської діяльності Никифір Якович не залишався осторонь життя української еміграції, долучаючись до членства в низці наукових та громадських інституцій. Тривалий час очолював українську службу «Голосу Америки».

Список використаних джерел

1. Коляда Н. М., Моргай Л. А. Джерельна база дослідження педагогічної та науково-просвітницької діяльності Никифора Яковича Григоріїва (кінець XIX – перша половина XX ст.). *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 16, т. 2. С. 19–22.
2. Моргай Л. А. Григоріїв Никифор Якович (1883-1953 pp.): нариси з педагогічної та науково-просвітницької діяльності: *монографія* / Л.А. Моргай. Умань : «Сочінський М.М.», 2020. 228 с.
3. Моргай Л. А. Никифор Григоріїв: людина і педагог. *Проблеми соціального виховання в педагогічній теорії і практиці України (20-ті – середина 30-тих років XX століття)*: кол. монографія / авт. кол.: І. В. Албул, Н. М. Коляда, О. О. Кравченко та ін. Умань: ВПЦ Візаві, 2018. С. 339–361.
4. Моргай Л. А. Періодизація педагогічної і науково-просвітницької діяльності Н. Я. Григоріїва. *Scinces of Europe*. Praha, Czech Republic: Editorial office: «Kriziova», 2018. Vol. 3, No 23. Pp. 43–52.